

I.

Tátrafüredi karczolatok.

Hanvay Zoltántól.

„Mit nekem te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája!

Tán csodállak, ámde nem szeretlek,

S képzetem hegyvölgyedet nem járja“ énekli Petőfi. Ha az ízlés talán az emberi nem szerencséjére nem volna anynyiféle — vagy általán volna annak aesthetikai chablonszerű szabálya, azt kellene mondani: csodálatos aberratio egy nagy költőnél. Én reám legalább Tátrafüred dombszerűen emelkedő fenyvesei, melyek alatt ifjabb koromban annyi fenkölt gondolat röpiült agyamból felfelé, — mondjon bárki akármit — a fenyő sokak által ócsárolt egyhangúsága daczára mindig bizonyos felmagasztaló benyomást gyakoroltak.

A következő sorokban vázolt emlékek még a járványai s búzarozsdája által oly szomorú emlékü 1873. évről származnak. Ezen nyárnak tíz hetét tátrafüredi Svájezunkban töltöttem. Lehet, hogy mai nap az impressio már nem lenne oly mély, mert azóta a kedély fogékonyságát ép úgy leköszörülte az idők foga, a mint kezdi az arcz simaságát a mutatkozó redőhálózat barázdolni. Megbecsülhetetlen ifjúkor, miért is tűnsz el oly hamar? Mily sovány kárpótlás helyetted a merengő visszaemlékezés!

A vadászivad megnyíltával — a menyire legalább vasszigorú hydropatha barátom, Dr. Szontagh Miklós, megengedte — igyekeztem a vadászat idegfeszítő hevélyét élvezni.

Azonban nem csak vadász, de legalább műkedvelő természetbarát is lévén, kit mestersége gyakorlatában csak mellékesen vezet az öldöklési vágy, a vadászatnak végre is prózai s egyetlen sötét oldala, — de kit a természet nagyságának s okszerű alkotásainak megfigyelése is vonz; figyelmet a Magas-Tátra főkincsének, ama királyi vad, a z e r g é n e k természetrajzi, helyi életmódját illető és statisztikai viszonyaira fordítottam, különösen czélul tűzvén ki elvégre

ez utóbbi irányban megbízható adatokhoz jutni. Ez utóbbiak persze ma már nem állanak, — örvendetesen hallom azonban, hogy a mérleg következetesen javúl.

Nem mulaszthatom el, hogy a fürdő akkori igazgatójának, nemes barátom Blásy Ede úrnak, kihez szeretetreméltó egyénisége mellett oly sok bel- és külföldi egyénnek kedves megemlékezése tapad, ki messze földön mint Sz.-Hubert méltó prototypje és hozzá gondos vadóvó s tenyésztő ismeretes, itt nyilvános köszönetemet ne nyugtázzam azon páratlan előzékenységért, melylyel úgy a theoreticus adatok, mint a vadászat practicus gyakorlatánál kezemre járt.

Mindig bámúlok azon nemzeti indolentián, mely azt, mit hazánkban is talán ép oly fokozott nagyszerűségben, de kevesebb fáradsággal elérhetni, azért, mert az csak honi, passióval hanyagolja.

Igaz, nagyobbak Helvetia hótakart tetői, tagadhatatlan hogy ott a vadász vagy turista több komforttal találkozik s nem kénytelen csupán a természet alkotó s romboló nagyszerűségével megelégedni; de hijába, én nem tehetek róla — midőn beismerem azt, hogy a hon is megtalálható élvezért csupán kár lenne a külföldet kerülni, ugyanakkor bűnnek tartom az itthonit amannak fényesebb voltaért, vagy csupán azért mellőzni vagy épen ócsárolni, mivel ez hazai, vagy mivel a m o t t n a g y o b b a k é n y e l e m. Első legyen büszkeségünk, utóbbi törekvésünk itthon is — persze az ismét csak nagyobb frequentatio s áldozathozatal által érhető el.

E vidék valóban megérdemli a cultus bizonyos fokát.

Ezek után szabad legyen tulajdonképeni tárgyamhoz nyúlni — s a nemes zergevad természetrajzi s egyéb irányú még 1873-ból való statisztikai adatait s végül első zergevadászatom reám gyakorolt benyomását adni. Forrásaím Brehm, Blásy, meg néhány tapasztalt kárpáti vadász és saját élményeim.

A zerge (*Capella rupicapra*) antilope-faj. Hibásan soroztatott azelőtt a kecskéek közé, melytől tömör testalkata s hosszú, rendkívül izmos lábai által különbözik. Patájának külszélei aczéلكemények, talpa azonban gummiszerű, ruganyos és recézett, mely körülmény fejti meg azon rendkívüli biztosságot, hogy gyakran 6 méternyi szökéseit — magam mértem egykor ilyet — ott képes mintegy odatapadva pontosan és minden siklás nélkül eszközölni, hol alig fér el négy talpa.

Nagysága 74 ct. magas, 131 ct. hosszú — nálunk, hol e nemes vad legnagyobb, azon felül is. Színe az évszakkal változik. Télen fekete-barna, nyáron — kivéve a mindig fe-

kete zerákat és öregbakokat — paradicsommártás színű. A hátsó lábszár fehér. Füleitől arczélén osztva fekete csík vonul, közben fekérfakó folttal.

Kinőtt példány súlya 33—39 kgr. Ily baknak neve Tirol s Svajczban már „Kapitalbock.“ Nálunk Blásy mért egyet 60 kgrammra. Némelyikében ősszel 8—10 kgr. fagyú is van.

Tápláléka nyáron a legfűszeresebb alpesi fűvek, télen ezek maradványa, sőt igen mostoha teleken a felső erdők moháin kívül saját gyűjtött zsirjából tengeti eljutott életerejét. A jó víz reá nézve életkérdés. Délután lefelé legelésznek. Hajnalhasadtakor ismét felfelé törnek s a nappal felét a legmagasabb bércek közelében a tanyán töltik. Habár épen biztos tanyájuk nincsen is, de kétségtelenül vannak állandó tartózkodási vidékei. Ezeket bőven trágyázva, előkészítik a jövő év dúsabb termelését. Ime ismét egy adat a természet bölcs gazdászati rendszeréhez.

Elettartama 25—30 év. A test növése három évig tart, ekkor beáll a tenyészképesség is, habár a teljes erőhöz csak az ötödik évvel jutnak. Tizenöt éves koráig tenyészképes. Jellemző, hogy a nőtény nem minden évben ellik, mit némelyek a szózás hiányának tulajdonítanak. A Salamon-, most Hohenlohe-féle területen készültek kísérleteket tenni, nem tudom, megtörtént-e? *) Én magam részéről az okot nem ott keresem, habár lehet, hogy bővebb só ez irányban hatna, de nem hiszem, hogy az őstermesztet, ha ez szükség, ne gondoskodott volna róla, inkább azonban hiszem azt, hogy nem hord minden évben azért, mert ez kimerítené.

Természetére családოსnak mondható, habár a bakok az üzekedés után elhagyják a csapatot. Az öreg, kiélt bakok, ezen megférhetlen agglegények pedig komor természetükkel, a többivel ellentétben a törpefenyő hozzáférhetetlen tömkelegében tengetik kizavarhatatlanul egyhangú bús napjaikat.

Távolból a nem megkülönböztetése a kampók által történik. Ezek a bakoknál az erősebben kifejtett nyakesigolyán nagyobbak s kissé kiebb hajlottak.

Az üzekedés ősszel kezdődik, midőn ugyan víg élet folyik, s a jól elrejtőzött szemlélő órákig gyönyörködhetnek víg üzelmeik és nem annyira veszélyes, mint heves szerelmi viadalaikban. Természeti hajlamait inkább békéseknek mondják, bár állítják, hogy az idegen területre való ha nem is véres, de mindig erélyes támadásban részesülnek. Az enyém-

*) Jelenleg ezen birtokon sokhelyütt sónyalók vannak.

tied tudata tehát itt is meg van, s a communismus még itt is utópia.

A suta húsz hétre egyet ellik, Brehm szerint ritkán kettőt. Kárpáti öreg vadászok egy anyával kettőt soha sem láttak. S nekem ezek állítása közelébb látszik állani a valósághoz, valószínűbb lévén a természet bölcse belátásánál fogva az, hogy míg az örök fentartás ösztöne a szaporodást okvetlen megkívánja, tekintve a zerge fáradságos és zaklatott életét, két gida hordozásával nem igen terheli az anya úgy is eléggé igénybe vett erejét.

A kicsi — felszáradván, vígan követi anyját, mely rendkívüli gonddal óvja s tanítgatja. A gyönyörű, habár kissé vastag lábai miatt alakatlan gida, mint Brehm szépen mondja „viszont szeretetteljes édelgéssel viszonzza az anyai szeretet melegét elannyira, hogy lelőtt anyját el nem hagyja, sőt fájdalmas bégetés közt meghagyja magát fogni, ámbár a vér elleni ellenszenve annyira nagy, hogy csupán sebzett anyját már kerüli.”

„Kedves látvány, mondja Brehm tovább, midőn esetlen kicsinyét a veszélyesebb helyek megmászására tanítja. Eleinte megmutatja neki a szökéseket, mialatt a tanítás a mekegés sokat mondó nyelvén folyik. Az anya erre felszökik; a kicsi próbálkoznék — de nem mer — mire az öreg a másik oldalon eltűnik. A kis gida végre nekikényszeredve felszökik ugyan, de le nem mer. Az anya ekkor visszaszökik, s le azon oldalra, honnan a próba történt. A gida az éhség által is hajtva, végre erőt vesz magán, s ezzel megtanult mindent, csupán a nagyon veszélyes helyeken van még új leczkére szükség, különbül teljesen kész hegymászó.” — Nem-e szép idyll pár sorban?

A csapatot mindig egy öreg nőtény vezérli. Tehát a nőnem az óvatosság finességében itt is erősebb. Utánna jön a serdülő nemzedék, a kinőtt bakok, az anyák lomháska kicsinyeikkel, a sort pedig az öreg bakok zárják be.

A zerge a vigyázat s óvatosság megtestesülése. Rendkívül éles érzékei képesítik arra, hogy látó érzékükön kívül a többivel még szenderben is résen legyen. Ritkán hever le, de többnyire úgy támaszkodik, hogy azonnal tova iramodhassék. Oly sziklafalak iránt előszeretettel viseltetik, hol fara fedve van, látó köre azonban szabad. A csapat fürge játékai iránt érdektelen vezér pedig éber résen áll.

Bámulatosnak mondják azon összejátszását a látó, szagláló és halló érzékeknek, mely a legcsekélyebb gyanús körülmény felismerésében inatkozik, s azon ideges nyugtalansá-

got, mely egész lényüket elfogja, míg a veszély neméről tisztába nem jönnek.

Tapasztalati tény, hogy nemcsak a vadász ügyetlensége teheti tönkre egy egész nap összes esélyeit, de egy eleresztett pipafüstgomoly elég arra, hogy órákig inkább járatlan utakra törjön a zerge, mintsem, habár szokott útján, a gyanús szagnak menjen.

Sajátos azon még Brehm által sem méltatott körülmény, mely érdemes lenne az anatomok bővebb figyelmére, hogy a kampók megett, 1.5 ctnyire a fülek mellé két alig felismerhető nyílás, olyszerű, mint a madarak fülesigája, vonul le. Blásy ennek tulajdonítja rendkívüli hallását.

A vezér a veszélyt fütytyel jelzi. Én ugyan ezt inkább rekedt, de azért éles, vontatott tüsszentsésként tartom.

A zerge lelki képességei — bocsássák meg e kifejezést, kik az állatban csak állatot látnak — általában igen magas fokúak. Minden mozdulatából mély kiszámítással párosult értelem tűnik ki. Nem annyira félénk, mint óvatos; minden cselekvését számítás előzi meg. A kivitel azonban azután mindig gyors és pontos. Emlékező tehetsége majd olyan, mint a híres mnemotechnicus rabbi Hirsch Dannemarké; hol veszély fenyegette, azon helyet sok ideig kerüli. Helyismerete bámulatos mathematicai pontosságra mutat.

Ellensége tömérdek. A járatlan utak s az idők viszonyosságai még nem igen veszik ki belőle a dézmát, a hógörgetegek már inkább megszázalékolják, a havasi sas is leűt olykor egy-egy gödlyét, a betegségek is hozzájárulnak néha; de legfőbb ellensége mégis a minden veszélylyel daczó ember lenne, ha a humanismus és a törvények ki nem terjesztenék felette védő szárnyaikat az orv- és pecsenyevadász e galád faja ellen.

* * *

Nem oly rég az ideje még, midőn a Tátrában e királyi vad végkiveszésének aggodalommal kellett elébe nézni, a pusztítás innen és a galicziai oldalról már-már végére járt. A jurgói öreg Jonek maga közel háromszázat pusztított el fegyver és törrel. Pedig nemcsak természetrajzi és sportszempontból, de már csak azért is vétek volt őket pusztítani, mivel kárt nem tesznek, a turistáknak pedig megfizethetetlen látvány, vidám szökelléseikben gyönyörködni.

Ujabb időben a kamara és Szent-Iványiak a liptói, Máriássy, Blásy az innenső, Salamonék a túlsó szepesi, a Zakopanei uradalom pedig a galicziai oldalon védelem alá vették őket, még pedig meglepő eredménnyel.

Rendkívül practicus ötlete volt Blásynak, s követték a többiek is, hogy vadóvók gyanánt a legmarquansabb vad-orvokat fogadta fel; ezek persze maguk mesterségüket tovább úzni nem merték, másoknak pedig már csak irigységből sem engedték.

Az 1873-diki állomány a számban nem vehető búsba-kokon kívül így állott:

1. A lengyelországi Zakopane-Wołoszyn, Halastó felett, Roztoka-völgy és koscieliskói oldalon, hol 30 év előtt már alig volt . . . 40 db.
 2. A javorinai Salamon-féle területen Kegl fő-erdész szerint 90 db.
 3. Az akkor Zsedényi által birt Kis-tarpatak, Közép-orom, Templom és Lomniczi-csúcs oldalait magába záró területen 40 db.
- Akkori időben még az országosan tisztelt vadászúr bizalmával a tisztelt választók meglehetősen visszaéltek, mert, mint nekem mondták, 1873-ban is 11 dbot, közte 5 db terhes anyát puskáztak le — szerencse e terep különös vad-sága. Lehet hogy ma ez másként van.
4. Nagy-Tarpatak, Szalóki-csúcs, Szekrényes, Felkai-völgy s a Gerlachfalvi-csúcsot magába foglaló, akkor Blásy-féle terület . . 150 db.
 5. A menguszfalvi, ritkán vadászott Máriássy-terület 130 db.
 6. A kriváni kamarai és Szent-Iványi-féle terület Zuskin főerdész szerint 200 db.

1873-ban összesen: 650 db, mely létszám az azótai érdeklődésem folytán nyert, fájdalom nem részletezhető adatok szerint közel 1000-re szaporodott. Tekintve a terep viszonyait ez normál állománynak felel meg körülbelül. További gondos óvás mellett a rendes % évenként lelőhető lenne. Áldja Isten és óvja Szt.-Hubert az ezen nemes ügyet szívükön hordó urakat.

* * *

Záradékkul álljon itt egy felejthetetlen szép napom emlékezete.

A zergevadászat a mellett, hogy magas sport, soha nem gyermekjáték, különösen nem az a Magas-Tátrában, főképp pedig a Tátrafüred feletti terrainen. Járatlan utakon, szédületes meredélyek felett, óriás sziklatornyok alatt, kéményeken és vízszakadásokon keresztül kell itt hatolni. Min-

denesetre jó tudó, erős agy, biztos lábak, aczél inak, erős kitartás, sok lelki erő, némi nélkülözésre van itt szükség. De azután a staffage felséges, a díj pedig királyi.

Szept. 2-án virradt fel reám a nagy nap. — Lázás izgatott éj után már kint lestem azt az elragadó pillanatot, midőn a jóltevő nap a gyönyörű tiszta csúcsokra aranyos szájjal lehelte a szűzies reggeli csókot. Mint megannyi gyémánt ragyogott a reggeli harmat, és $\frac{3}{4}$ hatkor elindulánk a Tarpataki-völgy felé, melyben a morénán túl a megelőzött esőszakadások utáni lovagsport, hogy simán ütött ki, csak ép oly biztos, mint különbül gyarló kinézésű hegyi lovainknak köszönhattük.

A Lomniczi-csúcsnak már ekkor kalapja volt; tehát ad normam: „hat der Pilatus einen Hut, wird das Wetter gut“ — jó időt vártunk.

A hajtók már fent voltak, mi is a mászáshoz láttunk. Dobogó kebellet, vérmes reményekkel, félig fékét vesztett phantáziával és nem minden lelki szorongás nélkül minden izomerő igénybevételével „excelsior“ volt a jelszó.

A zergéknek alig felismerhető járatai vannak; itt úgy hívják, hogy „Gemsenbänke.“ Mindenik hajtó egy-egy völgyületet fog el és szédületes magasságban, nyaktörő örvényeken — s hozzá mindezt napi egy forintért — teljes helyrajzi ismerettel s egyöntetűséggel hajtja a hajtó, mit a kedvező sors elébe hoz. Blásy bácsi mindent perczre kiszámít, így sem előbb, sem később nem értünk 2500 mtnyi magas állásunkra, mint éppen szükséges volt.

A vadászok a váltókon foglalnak helyet. Megdönthetetlen szabály, a csapatot kiereszteni s csak a hátsó bakokra löni, mert a nőstényeket és zerákat minden valódi vadász kíméli, és ha az elsőkre lönek, ritkán van még a többi vadásznak a lövésre chance-sza. Tehát semmi egoismus! Nyugalom itt a főkellék; ideges vadász valóságos átok.

Meg kell itt közben jegyeznem, hogy ámbátor a megriadt zerge nem igen szokott az akadályoktól megrettenni-mindazonáltal, hogy a vadászt megtámadná, az a „Jägeri latein“ országába tartozik. Igenis, ezer veszély fenyegethet, a vadászt, de ettől nyugton alhatik. Lux, ó-lesznai tanítóegyszer három zergével találkozott a Lomniczi-csúcs alatt oly helyen, hol kitérni bajos volt; a zergék pillanatra meg hökkentek, Lux kettőt lelőtt, a harmadik pedig a meredeknek menekült.

Két órai, valóban járatlan utakon, olykor négykézláb való mászás után a Nagytarpatak két ága és a Szalóki-csúcs

által képzett mintegy 70–80 holdnyi, a teremtés vajudása közti zúrban összevissza hányt iszonyú sziklák közti görelyes talajon foglaltunk állást. Blásy bácsi ma rám tette a czélt, s így állásom egy sziklán volt, melynél minden irányból 22 Gernsbank jött össze. Ez volt a főhely.

Balra a gyönyörű Tarpataki-völgy felett az égnek meredő, megmászhatatlan Templom, jobbra a Tarpataki-nyak és Szalóki-csúcs összeköttetése, gyönyörű panorámával a Hosszú-tóra, előttem a Szalóki-csúcs meredt az égnek, hátam mögött 40 mtnyi szélességben egy 500 mtnyi magas sziklafal bámúlt le a völgybe.

Ezen aethericus légben, 2500 mtrrel közelébb a mennyországhoz, dobogó szívvel vártam a történetedőket, midőn váratlanul — post Phoebum nubila — kezdték chanceaimat rontva kedélynyugalmamat felkorbácsolni. De szerencsére ez csak futó dolog volt, a nap hirtelen legyőzé a párákat.

Alig hogy megnyugodtam, felettem mentorom Blásy, még midőn a legfelsőbb vadász helyet sem foglalt, miközben mindig a hajtás irányában figyeltem feszülten, pisszegni hallom Blásyt, s egyúttal hátam mögött oly zörejt, mintha megindult kő görögne lefelé, míg végre hátam mögött egy fütty hallatszik — s én hátratekintve, onnan, honnan nem vártam, látom, hogy egy zerge őrült capriólokban kerüli meg a sziklát, melyen vagyok. Erre felszökni s a zergére löni — pillanat műve volt. Kéjérzet fogott el, midőn a nemes állatot összerogyni láttam. De ki írja le bámulatomat, midőn zergém ismét lábra kapott, s bosszúságomat, midőn izgultságomban talán a Szalóki-csúcsra tett lövésem után a zerge még mindig szökik. Alsó szomszédom mintegy 300 lépésről a tőlem is távozó vadra négy csőből lö egymásután, persze hasztalanul — s én bosszúságomban a zergét mindig szemmel tartva épen kitűnő Kirner-puskámat akarom a sziklához vágni, midőn a zergét egy sziklafalra szökni látom, Blásy bácsitól pedig hallom: „ez eleget kapott“ — s egyúttal kobakjából egyet hajt a szerencsés kimulásra. Mutatja ez eset is a zerge nagy életerejét. Lapoczlövésem daczára még mintegy 300 lépésnyire ment, sok végerőlködéssel felszökött egy több mint 2 méternyi sziklafalra, hogy ott lehelje ki páráját.

Az nap egész eredménye ennyi volt. Csak a hajtók megérkeztek értesültünk azonban arról, hogy ha alsó szomszédom czéltalanul nem vesztegeti porát, 37 db zerge jött volna réám, ezek azonban az M. úrral szemközti völgyületen hajtatra, ennek ágyúzására kitörtek mindnyájunk sajnálatára pour jamais.

Lejövet, mondhatom, jól esett a paprikás szalonna — s szívesen alávetém magam a Blásy bácsi szakszerű felavatósának. A fürdőbe való ünnepélyes bevonulást pedig estve jó magyar szokás szerint követte a „magnum áldomás.“

Sok víz lezuhogott azóta a Tarpatakon, de én előttem e nap, míg élek, mindig kedves emlékemben marad.
